

עיר דוד שחר

מאת גרשון ויילר

דוד שחר, סיפורים קצרים, הדר, 1919. (בהתאם לתוכנית הלימודים החדשה בספרות לחטיבה העליונה.)

1920 MAR 23

ובכן, זה קרה גם לדוד שחר, ולבייבי ליבי לו. עוד צורה חשובה הקטלנית של קורצויל המגוח על שאלתו הקהלתית של יליג, למי אני עמל? "שטות" הסביר קורצויל, למשרד החינוך והתרבות, ללמד שאין ייאוש בלב משורר שאין גדול ממנו וישו פשה פוזר בעצם מעמדו של הסופר בתוך עמו. אם אין מלמדים את כתביו הריהו מקופח ואם מלמדים אותו סימן שחל בו תהליך ההתאבנות ר"ל, ואני אומר זאת כדי לגנה חלילה את משרד החינוך והתרבות ששקר רבות על תכנית הלימודים החדשה בספרות. מן הסתם אין פתרון אידיאלי ליה בעיה כיצד מקריבים את התלמיד אל הספרות הלארית וחסוב ספך אל אהבתה.

יש אומרים שטעה המשרד כאשר החליט שאדם יכול לסיים ביהיסופר היכוני בישראל בלא להיבתן בבחינת הבגרות בספרות. יש הפרסלים את החידוש על"פיו אדם חייב להיבתן בספרות אנגלית אך לא בספרות עברית. אולם, אפשר גם לטעון שאימת הבחינה נופדת ביחס הפוך אל האהבה ואם מטרת ביהיסופר להבט את הספרות העברית על התלמיד כי אז אולי כדאי - לפחות בתור נסיון - להסיר מעליו את אימת הבחינה, כמובן, אין זה כל הסיפור שכן לתוצאת הספרות הלאומית נודע תפקיד מעבר לגרמת הנאה לקורא המצוי, שכן אין לך מכשיר ליצירת אותה מודעות-משותפת המאפיינת אותה מן השוחפות בספרות הלאומית.

תכנית הלימודים החדשה מנסה למצוא איוון בין התדיר (ביאליק, ענגון ועוד) ובין המשנתה בספרות ובמסגרת אחרונה זו מצא עתה את מקומו גם דוד שחר, אפשר שימצא נחמה במקום זה באשר

סביר להניח שיבחרו בו רק מורים האהבים את דרך כתיבתו של הסופר וכך יקטן הזנקה.

הסדר הקטן הזה מכליל ששה סיפורים והראשון שבהם על החטאים הקטנים" ואפס יותר מהציוני של הי כרך. הסיפורים האחרים הם: "דברים שבטבע הי אדם", שבו מסופר על קרוב-משפחה מאמריקה ועל קיבוצניק תמהוני ופרשת אהבתו; "מעשה ברקוק ובנאולת האדם", שנושא כשמו, ונמשכים בדפיו הי מוצטים כמעט כל המאפיינים הירושלמיים של סיפורי שחר; "שני סבלים", מעשה במאבק על בכורה בקנאות ובאלמות; "מותו של האלהים הקטן" - שיר לאל הנסתר, והכל דרך סיפורי-הכיסופים של אדם אשר בכל מקום, מלבד ירושלים, היה נחשב למגריאק.

אינני רגיל בכתיבת "בקורת ספרות" ומודה אני על האמת לאיני רגיל גם לקרוא בכגון זו ואילו יו המדומנת לידי אינה מנחה אתי. לכן לא אכתוב בקורת אלא אנסה להעלות על הכתב איאלת מחשי בות שבאו לי תוך קריאת ספריו של שחר. הדבר הראשון שחייב אני לומר שיש לי קירבה מדידת אל עולמו של הסופר ודומה עלי שיש כאן אולי מקום להמיהה מסוימת. שכן שחר, בלא ספק, הי ארצישראלי בה"א הידיעה מכין הסופרים החיים עמנו היום וזאת לא בשל ייחוס אבותיו אלא בשל עמידתו בנוף-הארץ שהיא מובנת-מצמחה, עד שהוא מסוגל להמיהה בטבעיות גמורה אל כל סוגי הורים המוריים המוקדם - אם משום רדיפת-בצע ואם משום געגועים לגאולה - את ירושלים שלו. כיצד, אישוא, אסביר את קירבתי הבלתי-אמצעית אל עולמו של הסופר? ודאי שזו אינה קירבה הבאה מן השוחפות בכרוונות. מוצאי מלבליבו של המרחב האשכנזי ומן הסתם אני מוצא מכרים הרבה בין דמיותיו של שחר, אבל אני משוכנע שלא בהם סוד הקירבה.

יכולתי, כמובן, לפטור עצמי מן השאלה ולומר

בשטות שהקירבה אינה אלא תוצאה של ספרות טובה; יכול אדם לחוש קירבה אל גיבורי דוסטוי יבסקי בלא להכיר את רוסיה. אולם, נדמה לי שעל אף התקף והעומד בעמדה זו אין הוא כל תאמת. לעתים כולנו נתקלים בסופר שאיננו מסוגלים ליהנות מכתביו בשל זרותו המוחלטת. כך קרה לי למשל, עם סוקנר, לעומת זה, יש בקירבתי המידית אל שחר הרבה מעל ומעבר לתגובת המתאימה לספרות טובה בשל תכונות הכלל-אנושיות האמנותיות ש בה.

דומני שהתסבר האמיתי לקירבתי - נדמה אני לחשוב שאיני בודד בכך - טמון ביכולתו של שחר להעניק לחיה הירושלמית שהוא חותך ממדים שהרף כל ארצותם - ואולי בשל ארציותם - הם יציבים יותר מכל החשבות על נצח-ירושלים. ירושלים של שחר אינה ירושלים-שללמעלה שנת" גשמה למטה במעט אלא זוהי ירושלים שכל שואמי המעלה שבה אינם שפויים לגמרי בדעתם. שחה מביט על הקדושים ועל החולמים שירושלים נת" ברכה בהם בשפע כפי שהביט, ודאי, ילד ירושלמי מפוכח על היצורים המורמים אשר לימים נתפרסמו בעולם כוביאיישראל והכמלי.

רוב סיפוריו של שחר הם זכרונות-ילדות ומסרי מרים בגוף ראשון. ההמפתיע בהכסיס ספרותי זה, שאינו נדיר בספרות העברית - שאין בו שמץ של נוסטלגיה, משתו נדיר מאוד בספרות האמורה להיות כתב-זכרונות. אצל שחר, לא הזכרון מעיד על העבר אלא העיר הפמשיטה-הנוכחת-המיד היא שמעידה על הזכרון עצמו. כאילו יש כאן מעין נסיון להפוך את העקרון הקרטזיאני. לא, אני חושב (ור) לכן אני נמצא, אלא "ירושלים קיימת ולכן אני זוכר אל נכון את אשר אני זוכר". כך אני מתרץ לעצמי את קפדנותו של שחר בכל הנוגע לעובדות הטוטוגרפיות ואת המידתה שהוא טורח להסביר לקורא שרובו מסיים - למשל - והמופיע בספר בשמו כפי שהיה בעת סיפור המעשה, נקרא היום בשם כוזריכות. כידוע, הקפיד גיזיס מאוד לדייק בכל הנוגע לפרטים העובדתיים על אודות דאבלין אולם הוא צילם את עירו ביום אחד בלבד בכל ותלדותיו ולא התייחס עוד לכל מה שקרה אהרי אותו יום. ירושלים של שחר אינה עיר של ספרות; ניסיתי להירדם ולא הצלחתי. כל הזמן השבתי על ברוקה ועל הברו. ניסיתי לדמות כנפשי איוו צורה היתה לירושלים לפני שהיה הבית שלנו קיים ולפני שהיה הרחוב כולו כפיצאות. השכחתי על השרות ועל הפלעים ועל עצי הויה. השבתי על הרוקה המזור... (עמ' 57). אומרים, גם הנהגה היסטורית, איני מכיר סופר שהשכיל להמחיש היתה עיונית א באופן מוצלח יותר מדוד שחר.

אכן נדמה לי שסודו של שחר, ואולי סוד קירבתי שלי אל ספריו, טמון ביכולתו להעניק ממי שות לזמן ולמקום כך שניתן לחוש אותה ברמות שונות, וכל הרמות הללו משל הסופר הן. מן הסתם יקרא ילד ירושלים את ספרי שחר ברוב מיוחדת לו אולם אין ספק בלבי שגם הור לגמרי יוכל, אפילו בתרגום, להבין את בשורתו של הסופר, ואילו אדם שכמוני, לא ירושלמי וגם לא זר, יכול להבין את שחר בדיוק דוקא משום שהוא רחוק מירושלמי וקרוב מזר.

הזמן והמקום, בתור בעיות בסיפורת, העסיקו רבים בדור הזה. ידוע נסיונו של לורנס דארל לבנות, בהרביעית אלכסנדריה", מבנה סיפורי-על-פי הדיגם של הפסיקה המודרנית, לאמור שלושה ממדי חלל ומימד הזמן בתור רביעי להם. תמיד מסוכן לכפות על מעשי-אמן את מידותיה הקצובות של מיטת-סדום עיונית ועל כן אומר, בלא עקש-נות ובזהירות מרובה, שניתן אולי לפרש את יחסו של שחר אל המקום ואל הזמן בדרך הפוכה מזו של דארל. לא הזמן משמש מימד נוסף לממדי המקום אלא המקום משמש מימד קובע לזמן; ממדי הזמן, העבר ההווה והעתיד, כולם מקבלים את זהותם ואת מיקומם-המשכיותם מעצם המקום העומד בכל שינויו ויציב בכל ההפוכותיו.

איני יודע כיצד יגיבו תלמידי בית-הספר התיכון לדמותו של הדוד זרה, תלמיד-הכס ירושלמי, ספקן, מוכר-ספרים ונואף-בסתרת-חתונן. היימצא המורה ש-ישיכיל להסביר להם טיבה של אותה תוגה הנסוכה על דמות זו? או שמא ישמש כל זה עילה ללמוד על "הבדלי השכבות באוכלוסית ירושלים" - ? כאמור, דוד שחר הולך לו לבתי-הספר, והאל הטוב יהיה בעורו.